

Остапенко Дарина Анатоліївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)

Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – канд. психолог. наук, ст. викладач

А. В. Чобанян

ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД» ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Авторкою статті висвітлено аналіз теоретико-методологічних засад трактування категорії супровід від загального до конкретного. Проаналізовані загальні й спеціальні психолого-педагогічні джерела трактування категорії «супровід». Спираючись на сучасні трактування супроводу вітчизняних науковців, авторкою надано узагальнене, власне розуміння «психолого-педагогічного супроводу» дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Ключові слова: супровід, психолого-педагогічний супровід, діти дошкільного віку, порушення інтелектуального розвитку.

Ostapenko Daryna Anatoliyivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University

A. S. Makarenko University

Supervisor - Ph.D. psychologist. Science, art. teacher

A.V. Chobanyan

INTERPRETATION OF THE CATEGORY OF "PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT" OF PRESCHOOLERS WITH DISABILITIES OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT

The author of the article highlights the analysis of theoretical and methodological principles of interpretation of the category of support from general to specific. The general and special psychological and pedagogical sources of interpretation of the category "support" are analyzed. Based on modern interpretations of the support of domestic scientists, the author provides a generalized, own understanding of "psychological and pedagogical support" of preschool children with intellectual disabilities.

Keywords: support, psychological and pedagogical support, preschool children, intellectual disabilities.

Постановка проблеми. Модернізація змісту дошкільної освіти, обумовлена сучасними тенденціями реалізації інклюзивної освіти посилює роль особистості дитини дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Надзвичайно вразливою в цьому аспекті є категорія дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку, оскільки, властиве зазначеній категорії дітей органічне ураження, унеможлиблює стихійність/стійкість

самостійного напрацювання патернів поведінки, що забезпечують їхнє ефективне адаптування до навколишньої дійсності. Звідси виникає потреба в організації психолого-педагогічного супроводу, як дієвої системи що сприятливо позначиться на формуванні механізмів адаптування дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку в соціокультурному середовищі.

Аналіз досліджень і публікацій. Здійснений науково-теоретичний аналіз проблеми психолого-педагогічного супроводу дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку, розпочато із трактування змісту основних категорій статті, а саме понять : «супровід», «психолого-педагогічний супровід», «психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями інтелектуального розвитку». Визначена послідовність від загального до конкретного допоможе більш конкретно визначити сутність та особливості психолого-педагогічного супроводу дітей зазначеної категорії, як дієвої системи. Звернемося до змістового аналізу кожного з наведених понять.

Змістовий аналіз наукової категорії «супровід» дозволив з'ясувати, що широко вживане поняття використовується в психолого-педагогічній літературі, проте на сьогоднішній день відсутнім є єдине трактування даного терміну. За своїм походженням категорія «супровід» є близькою до таких понять, як «психологічна підтримка» та «сприяння» (К. Гуревич, І. Дубровина, І. Макарова, Х. Лийметс, Ю. Сьерд), «співробітництво» (С. Хорунжий), «психологічне забезпечення» (А. Деркач, Т. Шеломова).

Проблематиці психологічного супроводу присвячено праці українських та зарубіжних дослідників, зокрема Г. Абрамової, М. Бітянової, І. Бега, І. Валітової, Н. Глуханюк, Л. Гречко, Е. Зеєра, О. Казакової, В. Кузьменко, К. Крутій, І. Мамайчук, Л. Міщик, Р. Овчарової, В. Панка, В. Пахальяна, О. Романенка, В. Соколова, Ю. Швалба, Т. Янічевої та ін.

Проаналізовані наукові доробки, наголошують перш за все на усвідомленій і відповідальній позиції самого супроводжуваного, що з огляду на досліджувану категорію дітей, не достатньо коректно. Відповідно, перейдемо до пошуку такої сутнісної характеристики психолого-педагогічного супроводу, яка спирається на психофізичні можливості дітей з порушеннями інтелектуального розвитку й конкретизує/характеризує умови переходу особистості від професійної допомоги фахівців галузі спеціальної/інклюзивної освіти до самопомоги. Тобто, про таку системну допомогу в межах якої фахівець створює умови і надає необхідну і адекватну підтримку дітям з порушеннями інтелектуального розвитку з метою переходу від позиції

«неможливості» до позиції «адаптивності», тобто здатності самостійно досягати відносну рівновагу при взаємодії із оточуючими.

Така неоднозначність підходів до тлумачення сутності досліджуваного поняття спонукає нас до визначення трактування категорії «психолого-педагогічний супровід» відповідно до об'єкта нашого дослідження, що й виступає **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Поняття «психолого-педагогічний супровід» подано у Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» й тлумачиться як системна діяльність фахівців галузі психології/спеціальної освіти, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум [8]. У наукових працях А. Колупаєвої, концепція супроводу схарактеризована як освітня технологія [5;6]. Дослідниця визначає супровід як допомогу суб'єктові в створенні орієнтаційного поля, у якому відповідальність за свої дії несе сам суб'єкт. На думку автора, супровід, це допомога суб'єктові в ухваленні рішення в складних ситуаціях життєвого вибору. Причому, не будь-яка форма допомоги, а підтримка, в основі якої збереження максимуму свободи й відповідальності суб'єкта розвитку за вибір варіанта вирішення актуальної проблеми [5].

З огляду на напрям, у якому виконується наше дослідження, особливу увагу приділяємо трактуванню поняття «супровід», провідних вітчизняних науковців у галузі спеціальної психології/спеціальної педагогіки Т. Сак, В. Кобильченко, Т. Калініна, І. Омельченко, В. Соколов, Г. Соколова, А. Чобанян.

Відтак, Т. Сак розглянуто психологічний супровід, як процес діагностики та корекції психічного розвитку дитини. При цьому відстежуються не лише особливості дизонтогенезу, але й збереження компоненту психічної сфери, який слугуватиме підґрунтям для компенсації у процесі цілеспрямованого корекційного впливу [9, с. 16-19].

Особливу зацікавленість викликають наукові праці, присвячені психологічному супроводу, В. Кобильченка. Науковець визначає в структурі психологічного супроводу два компоненти, психологічну підтримку та психологічну допомогу. Ці два компоненти психологічного супроводу перебувають у тісній неподільній єдності, взаємній детермінації та впливають

один на одного. Якщо психологічна підтримка покликана попереджувати виникнення психологічних проблем і конфліктів у сфері соціальної взаємодії та на шляху особистісного становлення підлітка, то психологічна допомога є допомогою психолога людині в нормалізації її психоемоційних станів, корекції Я-образу та соціальних установок щодо інших людей, у розв'язанні психологічних проблем і труднощів особистісного зростання, соціальної взаємодії [3].

У наукових працях Т. Калініної представлено модель психологічного супроводу молодших підлітків із ЗПР та розроблено програму супроводу щодо формування соціально-психологічної компетентності підлітків. Дослідниця визначає феномен психологічного супроводу як вид професійної діяльності практичного психолога з формування й корекції особистості, психологічної підтримки й допомоги дитині в адаптації до нових умов життєдіяльності, попередженні й вирішенні її психологічних проблем [88].

Визначаючи теоретико-методичні засади психолого-педагогічного супроводу школярів із синдромом Дауна, Г. Соколова розглядає психологічний супровід як багатомірну систему комплексної психологічної підтримки та допомоги дітям із синдромом Дауна та їхнім батькам, яка включає в себе різні форми, методи і засоби допомоги в процесі навчання та позанавчальної життєдіяльності, підвищення резистентності дітей до дестабілізуючих зовнішніх та внутрішніх факторів. Дослідницею розроблено систему психологічного супроводу в якості соціальної підтримки та психологічної допомоги школярам із синдромом Дауна [10].

В наукових доробках А. Чобанян, представлено модель психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня в аспекті формування соціальної готовності дітей зазначеної категорії до навчання в школі із активним залученням до цього процесу батьків дитини [11].

Актуальними для виконуваної статті, є праці Н.Лещій які присвячено визначенню сутності психолого-педагогічного супроводу школярів зі складними порушеннями розвитку, що передбачає за баченням автора об'єднання зусиль та узгодження працівників освітньо-реабілітаційного центру (педагогів, психологів, соціальних працівників, медиків) задля активної взаємодії з дітьми з різними порушеннями розвитку та їхніми батьками з урахуванням їхніх психологічних і фізичних можливостей. Зазначено, що дієвим засобом забезпечення навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми

потребами в умовах освітньо-реабілітаційного центру є організація психолого-педагогічного супроводу [7].

Найбільш дотичними з усього масиву проаналізованих наукових доробків є дослідження В. Кобильченко й І. Омельченко. Авторський колектив дослідників аналізує наукові аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Науковці підкреслюють необхідність вирішення завдань особистісного розвитку й виховання дітей з особливими освітніми потребами у складних умовах модернізації системи освіти, змін у її структурі та змісті. Зважаючи на це, основним завданням психолого-педагогічного супроводу є створення в освітньо-виховному закладі, успішного процесу виховання, соціалізації дитини, її самореалізації, оскільки повноцінний розвиток особистості є гарантом суспільного благополуччя. Найбільше в цьому аспекті нам імпонують тези науковців про те, що об'єктом психолого-педагогічного супроводу є освітньо-виховний процес, а предметом – ситуація особистісного розвитку й виховання дитини як система взаємин зі світом, з оточенням, дорослими, однолітками, із самим собою [4].

Висновки. Отже, проаналізувавши загальну та спеціальну науково-методичну літературу, під психолого-педагогічним супроводом розуміємо вид діяльності фахівців (галузь психології/спеціальної освіти), по створенню сприятливих умов освітньо-виховного процесу з метою забезпечення особистісного розвитку дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку в соціокультурному середовищі.

Перспектива дослідження. Розробка теоретичної моделі психолого-педагогічного супроводу дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня. Під учасниками супроводу, розуміємо «агентів» і «клієнтів» супроводу. Агентами психологічного супроводу виступатимуть команда фахівців, а клієнтами супроводу є діти дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Казакова Е. И. Система комплексного сопровождения ребенка: от концепции к практике. *Психолого-педагогическое медико-социальное сопровождение развития ребенка: Материалы Всерос. науч.-практ. конф.* (1-3 апр. 1998 г.). СПб. : СПбГУПМ, 1998. С. 48–50.
2. Калініна Т. С. Психологічний супровід дітей із ЗПР як основна стратегія діяльності спеціального психолога. *Вісник наукових праць Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2011, грудень № 23 (234). С. 165–170.
3. Кобильченко В. В. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. 205 с.

4. Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Наукові аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/717387/1/Наукові%20аспекти%20психологопедагогічного%20супроводу%20дітей%20з%20особливими%20освітніми%20потребами.pdf>.
5. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ : Науковий світ, 2010. 260 с.
6. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний поїбник. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.
7. Лещій Н.П. сутність психолого-педагогічного супроводу школярів зі складними порушеннями розвитку в умовах освітнього процесу освітньо-реабілітаційного центру / *Інноваційна педагогіка*. 2020 № 23. Т. 1. С. 55-58 DOI <https://doi.org/10.32843/26636085/2020/23-1.12>
8. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України. Ст. 1. URL: https://kodeksy.com.ua/dictionary/p/psihologo-pedagogichnij_suprovid.htm.
9. Сак Т. В. Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 26. С. 215–219.
10. Соколова Г. Б. Актуальні питання психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дитину з обмеженими можливостями здоров'я. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2016. Випуск 7. Том 1. С. 383–393.
11. Чобанян А.В. Змістова наповнюваність програми психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку/ *Інноваційна педагогіка*. 2020 №28 С.113-117 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.20>

Паладич Олександр Вікторович

аспірант спеціальності 016 Спеціальна освіта
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент
О. В. Колишкін

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито розкрити теоретичні аспекти реалізації волонтерського руху в галузі спеціальної освіти. Констатується, що волонтерський рух уявляє собою соціальну роботу, яка сприяє поліпшенню якості життя особистості, особистісному зростанню, самореалізації, вдалій соціалізації, задоволенню потреб людини, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки та має суспільно корисний характер. визначено роль волонтерського руху у процесі формування комунікаційного середовища для осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова: волонтерський рух, теоретичні аспекти, спеціальна освіта.